

SOLIQ TEKSHIRUVLARINI OPTIMALLASH TIRISHNING MUAMMOLI JIHATLARI VA ULARNING SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATIGA TA'SIRI

Xaliqova Shohista Ne'matullayevna

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi tinglovchisi

Har qanday davlat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish maqsadida samarali soliq tizimini yo'lga qo'yishi zarur. Soliqlar davlat byudjetining asosiy daromad manbai sifatida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, soliq tizimini boshqarishda soliq tekshiruvlari muhim vosita hisoblanadi. Ushbu jarayon soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlash, byudjetga tushumlarni ko'paytirish va iqtisodiy faoliyatning shaffofligini oshirishga qaratilgan.

Biroq, amaliyotda soliq tekshiruvlari ko'pincha turli muammolarga sabab bo'ladi. Bular qatoriga soliq to'lovchilarga ortiqcha ma'muriy yuklamalar yuklashi, iqtisodiy jarayonlarga to'sqinlik qilishi yoki tadbirkorlik faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Soliq tekshiruvlari samaradorligini oshirish va ularning soliq to'lovchilar faoliyatiga salbiy ta'sirini minimallashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Soliqqa oid huquqbuzarliklarni sodir etish xavfi har qanday korxonada mavjud mumkin, va ko'pchilik soliq to'lovchilar bu xavflarning oshishi oqibatida soliq tekshiruvi jarayoniga tushib qolgan holda o'zlarining huquqlariga doir muammolarga duch kelmoqdalar. Ushbu vaziyat tadbirkorlarga qulaylik yaratishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar va ularda soliq xavfining oshib ketishining oldini olish muhimligini ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda soliq tekshiruvlari, Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 7 yanvardagi 1-son qarori bilan tasdiqlangan Soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha nizom asosida amalga oshirilmoqda. Klerik soliq tekshiruvi, sayyor soliq tekshiruvi va soliq auditi kabi turli xil soliq tekshiruvi turlarining mavjudligi, soliq to'lovchilar tomonidan o'tkazilishi ta'minlanadi.

Soliq to'lovchining soliq tavakkalchiligining yuqori toifasiga mansub bo'lishi soliq organlari tomonidan amalga oshiriladigan "Soliq xavfini aniqlash, tahlil qilish va baholash" dasturi asosida belgilanadi, bu dastur soliq xavfi mezonlari asosida soliq to'lovchining soliq xavfi darajasini aniqlashda muhim rol o'ynaydi va ushbu holat soliq auditi tayinlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

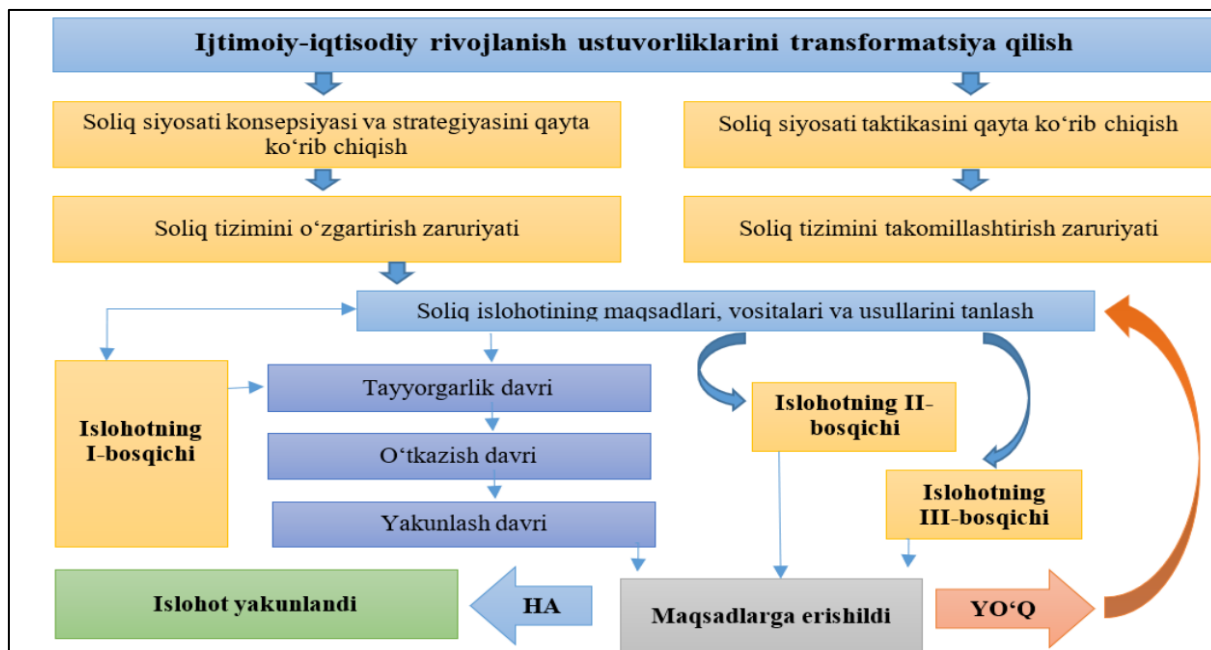
Yuridik shaxslarning ixtiyoriy tugatilishi masalasida esa sog‘lom amaliyotda soliq auditi o‘tkazilmasdan yuridik shaxslarni tugatish holatlari mavjud, bunda Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 2 noyabrdagi 664-son qarori asosida soliq to‘lovchilar yillik aylanmasi oxirgi uch yil davomida 1 mlrd so‘mgacha bo‘lgan soliq to‘lovchilar “Soliq maslahatchilari” tashkilotlarining xulosalari asosida tugatilishi mumkin. Shunday bo‘lsa-da, soliq to‘lovchilarning jinoyat ishlari bo‘yicha moliya-xo‘jalik faoliyatining taftish qilinishi jarayoni ham muhim ahamiyatga ega, chunki huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan tekshirish boshlangan taqdirda, soliq organlariga soliq auditi o‘tkazish bo‘yicha so‘rov kelib tushadi.

Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va soliq siyosatida ma‘lum o‘zgarishlar kiritish uchun O‘zbekiston Respublikasida 2022 yil 22 avgustda tadbirkorlar bilan ochiq muloqot da‘vatida soliq tekshiruvlarini muvofiqlashtirish va nazorat qiluvchi organlarning mas‘uliyatini oshirishga doir chora-tadbirlar belgilangan. 2022 yil 1 noyabrdan boshlab tadbirkorlik sub‘yektlari tomonidan o‘tkaziladigan barcha tekshiruvlar “Yagona davlat nazorati” axborot tizimida ro‘yxatga olinishi shart. Tadbirkorlik sub‘yektlariga xabar berilmaydi, shuningdek, ilgari tekshirilgan faoliyat davridagi predmet va ob‘ekt bo‘yicha qayta tekshirishga ham yo‘l qo‘yilmaydi. Tadbirkorlik sub‘yektlari nazorat qiluvchi organlar mansabdorlari tomonidan tekshirish o‘tkazilishini rad etish huquqiga ega, bu esa ularning haq-huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Soliq tekshiruvlarini optimallashtirish muammoli jihatlariga taalluqli jihat soliq siyosatini tushunish uchun asosiy ahamiyatga ega ekanligini hisobga olsak, bu masala chuqur ilmiy o‘rganishni talab qiladi. Soliq islohotlarini amalga oshirish jarayoni belgilangan vaqtni talab qiladi, shu bilan birga vaqt o‘tishi bilan islohotlarning davomiyligi va cho‘zilishi ularni qisqa, o‘rta va uzoq muddatli soliq islohotlariga ajratishga imkon beradi.

Ushbu barcha islohotlar faoliyatini optimallashtirish jarayoniga qo‘llaniladigan algoritmlar bilan bog‘liq bo‘lib, ularning samarali amalga oshirilishi soliq to‘lovchilarning faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Ishlab chiqilgan algoritmlar orqali soliq tekshiruvlarining samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu jarayonlar soliq to‘lovchilarning huquqlarini himoya qilish va ularning soliq yukini kamaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga yordam beradi.

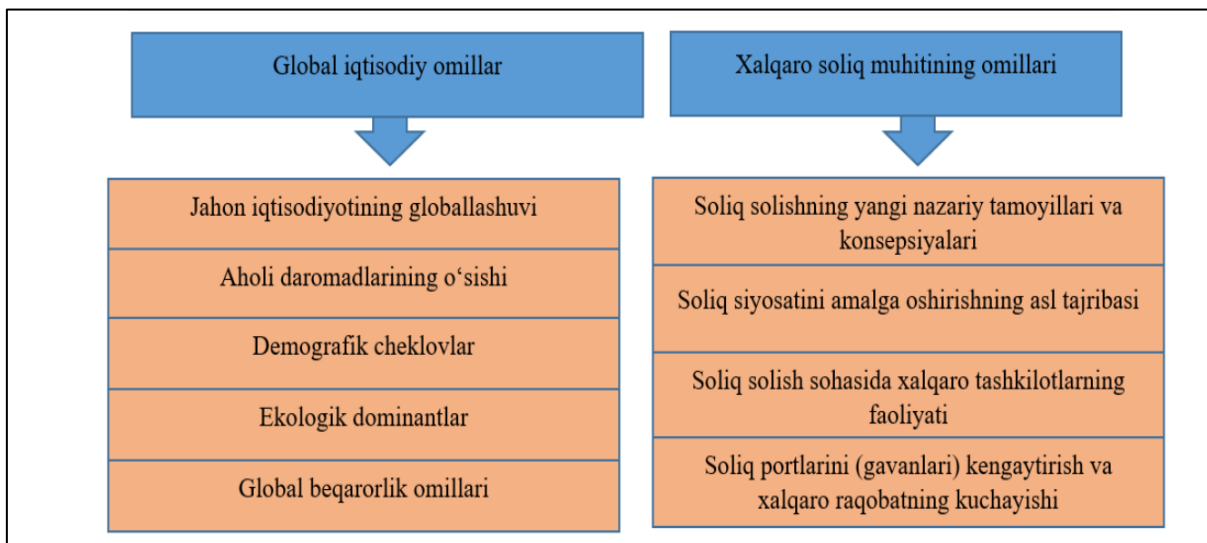
Shunday qilib, soliq tekshiruvlarini optimallashtirish jarayoni nafaqat soliq siyosatining samaradorligini oshirishga, balki soliq to‘lovchilar faoliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi(1-rasm).

1-rasm. Soliq islohotini o'tkazishning shartli algoritmi.

Globalashuv sharoitida soliq tekshiruvlarini optimallashtirish jarayonida milliy soliq tizimlarining transformatsiyasi ikki asosiy tashqi omil ta'siri ostida namoyon bo'ladi: global iqtisodiy omillar va xalqaro soliq muhiti omillari. Ushbu omillar soliq tekshiruvlarining samaradorligi va aniqligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi va ularning ta'siri soliq to'lovchilarning faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Global iqtisodiy omillar, masalan, transmilliy korporatsiyalarning faoliyati, xalqaro savdo va investitsiyalarning o'sishi, soliq muammolarini yanada murakkablashtiradi, chunki soliq to'lovchilarning davlatlararo operatsiyalari soliq tekshiruvlari davomida o'zaro bog'lanishni talab qiladi. Xalqaro soliq muhiti omillari esa, masalan, xalqaro soliq bitimlari va standartlar, soliq administratsiyasining modernizatsiyasi, global soliq raqobati va boshqa xalqaro normativlar, soliq tekshiruvlarining soddalashtirilishi va optimallashtirilishiga olib keladi(2-rasm).

2-rasm. Milliy soliq tizimlariga tashqi omillar ta'siri.

Soliq tekshiruvlarini optimallashtirish jarayonida davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini kuchaytirish, o'z navbatida, qonuniy biznes uchun soya iqtisodiyoti vaziyatining yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

Soliq xizmatlarining sifatini oshirishga qaratilgan tadbirlar, shuningdek, soliq organlarining moddiy-texnika bazasini takomillashtirish, kadrlar malakasini oshirish va avtomatlashtirilgan hisob-kitob tizimlarini tatbiq etish orqali amalga oshirilmoqda. Buning natijasida soliq hisobotlarini va davlat soliqlarini hisoblash jarayonlari sezilarli darajada soddalashtirilgan.

Barcha bu chora-tadbirlar, soliq tekshiruvlarini optimallashtirish va soliq to'lovchilar faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida amalga oshirilmoqda, bu esa, o'z navbatida, ma'muriy tartiblarni yanada qulaylashtirish va soliq sharoitlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Soliq tekshiruvlarini optimallashtirish nafaqat davlat byudjetining daromad qismini oshirish, balki tadbirkorlik sub'ektlari uchun qulay iqtisodiy muhit yaratishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Tekshiruvlarning shaffofligi va adolatliligi soliq to'lovchilarning ishonchini mustahkamlab, ularni qonunchilik talablariga rioya qilishga rag'batlantiradi. Shu bilan birga, ortiqcha ma'muriy yuklamalarni kamaytirish va soliq idoralari bilan hamkorlikni yengillashtirish iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiruvchi omil sifatida xizmat qiladi.

Biroq, soliq tekshiruvlarining noto'g'ri yoki asossiz tarzda o'tkazilishi tadbirkorlik muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatib, investitsiyaviy faollikni pasaytirishi mumkin. Shu sababli, soliq tekshiruvlarini zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda avtomatlashtirish, xavfni baholash tizimlarini joriy qilish va qonunchilik asoslarini takomillashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish

maqsadga muvofiqdir. Ushbu choralar davlat va tadbirkorlar o'rtasida o'zaro manfaatli munosabatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi «O'zbekiston-2030» Strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi gi PF-158-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2019 yil yanvar.
3. Сборник №1 Нормативных документов по налоговому законодательству Республики Узбекистан. ГНК, РКИЦ, Ташкент, 2017.